

**THE SEARCH FOR ETERNAL MEANINGS
IN THE THEORETICAL PEDAGOGY
OF THE MID-19TH CENTURY:
SPANISH-UKRAINIAN PARALLELS**

**ПОШУК ВІЧНИХ СМИСЛІВ
У ТЕОРЕТИЧНІЙ ПЕДАГОГІЦІ СЕРЕДИНИ ХІХ СТ.:
ІСПАНО-УКРАЇНСЬКІ ПАРАЛЕЛИ**

Nataliia Zaichenko¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-309-5-33>

Теоретична педагогіка середини ХІХ ст. – вінець класичної філософсько-теологічної парадигми, закладеної ще середньовічними схоластами. Ідеалістичні концепції про виховання душі людини залишаються панівними, незважаючи на масштабні спроби «антропологізувати» й «онаковити» педагогіку.

Славетний український педагог Костянтин Ушинський у книзі «Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології» (1868–1869 рр.) формулює провідне епохальне гасло: «Якщо педагогіка хоче виховувати людину в усіх відношеннях, то вона повинна перше пізнати її також в усіх відношеннях» [1, с. 199].

Розмислюючи про значення всеохоплюючого пізнання людини, педагог далі пояснював: «Вихователь повинен прагнути пізнати людину такою, якою вона є насправді, з усіма її слабкостями і в усій її величі, з усіма її буденними дрібними потребами і з усіма її великими духовними вимогами. Вихователь повинен знати людину в сім'ї, в суспільстві, серед народу, серед людства й на самоті із своєю совістю; у будь-якому віці, в усіх класах, в усіх становищах, у радощах і горі, у величі й приниженні, в розквіті сил і в недузі, серед необмежених надій і на смертному одрі, коли слово людської втіхи вже безсиле. Він повинен знати спонукальні причини найбрудніших і найвищих вчинків, історію зародження злочинних і великих думок, історію розвитку будь-якої пристрасті й будь-якого характеру. Тоді тільки буде він спроможний черпати в самій природі людини засоби виховного впливу – а засоби ці величезні!» [1, с. 207].

Разом із тим у тій же педагогічній праці Костянтин Ушинський визначав одним із найголовніших завдань усієї освіти – «прилучати

¹ Т.Н. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium", Ukraine

постійно нові покоління до спільної справи людства в його нескінченному прагненні до абсолютного блага» [1, с. 469–470].

Раніше, у статті «Про народність у громадському вихованні» (1857 р.) педагог наголошував: «Є тільки один ідеал довершеності, перед яким схиляються всі народності, це ідеал, що його дає нам християнство. Усе, чим людина, як людина, може і повинна бути, виражено цілком у божественному вченні, і вихованню залишається тільки, раніше всього і в основу всього, вкоренити вічні істини християнства. Воно дає життя і вказує вищу мету всякому вихованню, воно ж і повинно служити для виховання кожного християнського народу джерелом усякого світла і вічної істини. Це негасимий світоч, що йде вічно, як вогняний стовп у пустині, попереду людини і народів; за ним повинен прямувати розвиток усякої народності і всяке справжнє виховання, що йде разом з народністю» [1, с. 101–102].

Видатний український педагог Памфіл Юркевич у «Курсі загальної педагогіки» (1869 р.) стверджував: «Немає жодного сумніву, що вихователь, котрий не тільки зрозумів би християнство як доктрину і дисципліну, але й засвоїв би його як дух і життя, обіймав би кінцеві цілі життя та виховання світлим поглядом і не загубився б у безкінечному розмаїтті прагнень, нужд, волінь, здібностей, становищ та способів життя, властивих людині» [3, с. 11].

Роз'яснюючи, що є «одиничний принцип людяності», педагог вказував: «Уся людина перебуває в страхі перед Богом і в дотриманні заповідей Божих: це джерело права і свободи, культури та щастя; все людське, яке воно ні різноманітне, таїться і зберігається в душі, що боїться Бога й служить Богові. <...> Найістотніша задача виховання в тому саме і полягає, щоби повідомити вихованцеві світлий погляд на життя, зробити його серце тверезим і мужнім та приготувати його на життєву боротьбу, накарбовуючи в ньому незгладимими рисами віру в добро і в Бога; а це можна зробити тільки в дні юності, коли серце буває ще прийнятне до усього благородного й прекрасного» [3, с. 27].

Українська теоретична педагогіка середини XIX ст. у поле дослідження залучала концепти, властиві філософським і релігійним вченням. 3-поміж них – найпоширенішими були концепти «Бог», «душа», «дух», «добро», «істина», «краса», «щастя», «доля», «вічність». І найпотужніша у тогочасній теоретичній педагогіці спроба Костянтина Ушинського поставити педагогічну антропологію на наукову матеріалістичну основу природно не могла увінчатися успіхом. Педагогові складно було вирватися з тенет філософсько-теологічної парадигми. Для прикладу – в статті «Питання про народні школи» (1861 р.) Ушинський зазначав: «Духовний розвиток, духовне виховання

людини зокрема і народу взагалі здійснюються не лише школою, а кількома великими вихователями: природою, життям, наукою і релігією. Але неважко переконатися також, що уроки всіх цих великих вихователів людини розвивають її душу тільки тоді, коли душа ця хоч скільки-небудь до того підготовлена» [2, с. 56].

Схожі думки висловлювалися представниками іспанської теоретичної педагогіки в 1850–1860-х роках. У книзі «Елементарний курс педагогіки» (1855 р.) іспанські педагоги Хоакін Авенданьо (Joaquín Avendaño) і Маріано Кардерера (Mariano Carderera) доводили, що виховання має на меті досягнення виконання людиною обов'язків та вдосконалення в земному світі. «Бог наділив людську природу різними задатками і здібностями, необхідними для пізнання й любові; проте ці задатки і здібності не розкриються самі собою, а лише за допомогою набутих уроків і життєвого досвіду, догляду та суспільних прикладів. Тож, виховання осягає все, що стосується існування людини: її зв'язки з родиною, батьківщиною, суспільством, із законами моралі й розуму, нарешті, з усім, що має відношення до вдосконалення та облагороджування людства», – пояснювали педагоги [4, с. 15].

У педагогічних трактатах середини XIX ст. обґрунтовувалася думка про те, що людина – поєднання тілесного і духовного. Основна сила виховання має націлюватися на розвинення душі, яка думає, відчуває й воліє і проявляється в трьох іпостасях – розумі, відчуттях та волі [4, с. 43].

У посібнику «Основи виховання і методи навчання» (1865 р.) Маріано Кардерера наголошував: «Формувати людину, підготовлюючи її до виконання своєї долі в цьому житті й іншому, – то є кінцева мета виховання. Розкривати людські здібності, розвиваючи і вправляючи їх, – мета безпосередня. Відтак, виховання є розвинення і вправління людських здібностей задля їхнього розкриття та вдосконалення відповідно до мети, заради якої людина була створена» [5, с. 2].

Визначний іспанський педагог Хуліан Лопес Каталан (Julian Lopez Catalan) у педагогічній праці «Мистецтво виховувати» (1865 р.) стверджував: «Учитель, який не є по-справжньому добродішним, не може промовляти до учнів із тим запалом, із тим ентузіазмом, з яким необхідно передати слова учневі. Учитель, чиє серце не охоплене полум'ям чистого релігійного почуття, говоритиме холодно про святі речі; і він може бути впевненим, що льодяним залишиться в серцях учнів. Учитель гнівливий, пихатий і скупий не зможе щиро схвалювати чесноти терпіння, смиренності й любові. Учитель, котрий зневажає, ставиться презирливо до бідності, може навчати погано, бо не пройнятий співчуттям та милосердям. Нарешті, учитель не добродішний – навчатиме говорити про

доброчинності, але не зможе добитися, щоби учні відчували співчуття та любов» [6, с. 91].

На погляд педагога, виховання душі людини має здійснюватися на заповідях Божих, а вивчення їх має починатися з раннього дитинства.

У книзі «Життєві віки» (1862 р.) знаний іспанський письменник, педагог Франсіско Фернандес (Francisco Fernandez Villabril) підкреслював, що виховання людини передбачає вдосконалення її моральних і розумових здібностей, виховання – життєва основа, адже «воно закарбовує в душі людини правильні й незмінні принципи, які слугуватимуть їй щастю впродовж усього життя» [7, с. 10–11].

Таким чином, незважаючи на віддаленість двох культур – іспанської і української, на віддаленість багатоаспектну – і цивілізаційну, і релігійну, і ментальну, можна віднайти деякі схожі тенденції розвитку педагогічної традиції у народів іберійського та українського просторів у середині XIX ст. Теоретична педагогіка продовжувала генерувати виховні концепції у межах філософсько-теологічної парадигми, націлювалася передусім на дослідження виховання душі людини, застосовувала переважно динамілогічний та ексагогічний методологічні підходи і вкрай мало вдавалася до наукового експериментування.

Список використаних джерел:

1. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори : У 2 томах. Т. 1. Теоретичні проблеми педагогіки. Київ : Радянська школа, 1983. 489 с.
2. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори. У 2 томах. Т. 2. Проблеми російської школи. Київ : Радянська школа, 1983. 360 с.
3. Юркевич П. Курсъ общей педагогики с приложениями П. Юркевича. Москва : Типография Грачева и Ко., 1869. 404 с.
4. Avendaño J., Carderera M. Curso elemental de pedagogia. Madrid : Imprenta de D. Victoriano Hernando, 1855. 381 p.
5. Carderera M. Principios de educacion y metodos de enseñanza. Libro de texto para las escuelas normales. Madrid : Imprenta de D. Ramon Campuzano, 1865. 396 p.
6. Lopez Catalan J. El arte de educar. Curso completo de pedagogia teorico-practica, aplicada a las escuelas de parvulos. T. 2. Educacion religiosa y moral. Barcelona : Libreria de Juan Bastinos e Hijo, Ed., 1865. 368 p.
7. Fernandez Villabril F. Las edades de la vida. Programa. T. 1. Madrid : Establecimiento Tipografico de Mellado, 1862. 111 p.